

PRINCIPALII FACTORI DETERMINANȚI AI MEDIULUI DE AFACERI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Elena ACULAI, Valentina VEVERIȚĂ*, Natalia VINOGRADOVA

Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM,

*Universitatea de Stat din Moldova

În articol sunt examinate principiile de bază ale abordării, elaborate de autori, față de evaluarea mediului de afaceri, cu accent pe principalii factori care determină schimbarea acestuia. Succint sunt examinate rezultatele evaluării mediului de afaceri în Republica Moldova, obținute în baza chestionării antreprenorilor. Sunt identificate tendințele schimbării principalilor factori în perioada anilor 2011-2013.

Cuvinte-cheie: *antreprenoriat, mediu de afaceri, factorii mediului de afaceri, chestionarea antreprenorilor, indice de difuzie.*

THE PRINCIPAL FACTORS DETERMINING THE BUSINESS ENVIRONMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article discusses the basic principles of the approach, elaborated by the authors, with regard to the evaluation of the business environment, focusing on the principal factors that determine its change. The results of the evaluation of business environment in the Republic of Moldova, obtained within the entrepreneurs' survey, are briefly discussed. The trends of the main factors' changing in the period of 2011-2013 have been identified.

Keywords: *entrepreneurship, business environment, factors of business environment, entrepreneurs' survey, diffusion index.*

Argumentarea necesității de evaluare

Competitivitatea întreprinderilor depinde în mod esențial de condițiile exterioare ale acestora, adică de mediul de afaceri. Mediul de afaceri (MA) reprezintă o totalitate de condiții juridice, economice, științifico-tehnologice, natural-geografice, social-culturale, politice etc., care influențează asupra activității antreprenorilor, dar se află în afara ariei de control al acestora. Climatul de afaceri poate stimula sau, dimpotrivă, poate împiedica activitatea antreprenorială, de aceea monitorizarea este importantă în politica de dezvoltare a afacerilor. Mediul extern nu doar determină în mare măsură perspectivele dezvoltării întreprinderilor, dar și contribuie la creșterea economică, la ridicarea nivelului ocupării forței de muncă și la sporirea atractivității investiționale a țării.

În Republica Moldova necesitatea de îmbunătățire a condițiilor pentru dezvoltarea antreprenoriatului este indicată în mai multe documente guvernamentale. În programele și rapoartele organelor administrației publice (OAP) este prezentată lista măsurilor realizate, orientate spre îmbunătățirea climatului de afaceri. Cu toate acestea, potrivit rezultatelor chestionării antreprenorilor, realizate în decursul mai multor ani, ponderea respondenților, care au indicat asupra înrăutățirii mediului de afaceri, este mai mare decât ponderea celor care au indicat asupra îmbunătățirii situației. Astfel, tendințele schimbării MA sunt interpretate ambiguu de către antreprenori și funcționarii publici. Cercetări realizate de către diverse organizații internaționale și agenții de rating de asemenea prezintă o evaluare contradictorie a MA în țară.

Scopul principal al abordării, elaborate de către autorii articolului, față de evaluarea mediului de afaceri: de a stabili și cuantifica tendințele schimbării MA, precum și factorii-cheie de determinare a acestuia în baza opiniei antreprenorilor. Abordarea este menită să crească validitatea și calitatea procesului decizional la elaborarea și realizarea politicii de stat de dezvoltare a antreprenoriatului. Acest lucru va permite Guvernului, OAP sectoriale/raionale/locale să elaboreze măsuri concrete, orientate spre soluționarea celor mai importante probleme ale mediului de afaceri.

Evaluarea MA se bazează pe următoarele *ipoteze inițiale*:

1. Accentul cercetării – evaluarea *tendințelor schimbării MA*; deoarece indicatorii care caracterizează acest nivel în situația respectivă sunt inacceptabili, ei, evident, vor reflecta negativ situația și nu vor fi acceptați/percepuți de OAP.

2. Tendința schimbării MA este evaluată *în baza chestionării antreprenorilor autohtoni*.

3. Schimbarea MA este evaluată în baza schimbării *factorilor-cheie, care se divizează în numeroși sub-factori și indicatori*.

Drept bază pentru abordarea elaborată este argumentarea alegerii factorilor care determină schimbarea mediului de afaceri în Republica Moldova.

Argumentarea și selectarea factorilor-cheie, a subfactorilor și a indicatorilor de schimbare a MA

Principalele grupe de factori analizați. Factorii MA sunt determinați, în diferită măsură, de activitatea OAP responsabile de reglementarea și dezvoltarea mediului de afaceri. În funcție de posibilitatea influenței lor asupra mediului macroeconomic, se deosebesc 3 grupe de factori:

a) determinați nemijlocit de politica de dezvoltare a mediului de afaceri pe un anumit teritoriu. Aceștia includ, spre exemplu, reglementarea proceselor de înregistrare și lichidare a afacerilor, sistemul de impozitare și licențiere, cerințele față de calitatea produselor etc.;

b) într-o măsură relativ mai mare dependenți de alte politici de stat (organe de administrare), dar determinați, de asemenea, și de politica de dezvoltare a mediului de afaceri, spre exemplu: existența resurselor de muncă necesare în regiune, atractivitatea economiei pentru investițiile de stat etc.;

c) determinați de OAP ale țării doar într-o măsură deosebit de limitată. Exemplu de un astfel de factor poate servi capacitatea pieței interne. Guvernul, însă, într-o anumită măsură poate influența asupra acesteia, stimulând cererea și/sau oferta internă sau contribuind la obținerea preferințelor pentru activitatea pe piețele externe.

În economiile deschise nu prea mari, influența acestor 3 grupe de factori asupra mediului de afaceri este suficient de semnificativă. De aceea, în cadrul cercetării, axate pe evaluarea mediului de afaceri în Republica Moldova, în lista factorilor sunt prezente, în măsură diferită, toate aceste 3 grupe.

Selectarea factorilor. Identificarea și selectarea factorilor s-a efectuat în 3 etape:

La prima etapă a fost creată lista preventivă de factori care influențează asupra schimbării MA, în baza generalizării și analizei următoarelor materiale:

- Rezultatele proiectelor, realizate în Republica Moldova în ultimii ani, referitoare la diverse aspecte ale mediului de afaceri, inclusiv cercetările realizate anterior în cadrul institutului.
- Cercetările organizațiilor internaționale și ale agențiilor de rating cu renume, implicate în compararea climatului de afaceri în diferite țări, inclusiv în Republica Moldova.
- Rezultatele examinării problemelor antreprenorilor autohtoni în cadrul diferitelor forume.

La etapa a doua lista factorilor preventiv selectați a fost evaluată în procesul interviurilor realizate „față în față” cu experți. Utilizarea la această etapă în calitate de respondenți a experților și nu a antreprenorilor a fost condiționată de faptul că problema evaluării mediului de afaceri în mod practic în R.Moldova a posedat o nouă și o complexitate semnificativă. Selectarea și evaluarea factorilor s-a realizat în baza fișei de evaluare pentru experți [1, p.31].

Selectarea experților este una dintre cele mai complicate etape ale procesului de realizare a interviurilor cu experții. Preventiv, în componența experților, antrenați în evaluarea mediului de afaceri, au fost incluse următoarele categorii de persoane:

- reprezentanți ai comunității de afaceri: în special conducători ai asociațiilor de afaceri care reunesc un număr mare de întreprinderi/antreprenori;
- conducători, consultanți coordonatori ai proiectelor internaționale legate de dezvoltarea afacerilor;
- persoane cu experiență de cercetare a mediului de afaceri, atât în cadrul instituțiilor de stat, cât și al centrelor analitice independente, care au relații strânse cu comunitatea de afaceri;
- funcționari ai organelor de administrare, ale căror funcții sunt legate nemijlocit de dezvoltarea activității de afaceri;
- experți occidentali – reprezentanți ai proiectelor internaționale, axate pe dezvoltarea antreprenoriatului, care activează în Republica Moldova.

Din baza de date inițială, care a inclus 40 de experți, o parte din aceștia, din diferite motive, nu au fost implicați în sondaj. În rezultat, numărul experților intervievați a constituit 25 de persoane. Pentru a lua în considerare nu doar situația din capitală, dar și cea din regiuni, în calitate de experți în mare parte au fost selectate persoane care reprezentau asociațiile de afaceri naționale sau care își desfășoară activitatea pe întreg teritoriul țării.

La etapa a treia lista concretizată a factorilor a fost propusă antreprenorilor pentru analiză și evaluare. Preventiv, lista factorilor a fost actualizată. În special, la propunerea beneficiarului – Ministerul Economiei, în chestionar au fost incluși o serie de indicatori, utilizați în clasamentul Doing business, care caracterizează negativ situația din Republica Moldova. În afară de aceasta, în procesul chestionării antreprenorii au avut posibilitatea nu doar să evalueze schimbarea MA, ci și să corecteze lista factorilor propusă. În rezultat, au fost selectați următorii **factori agregați** care influențează asupra mediului de afaceri:

1. Influențele regulatorii asupra afacerii
2. Infrastructura
3. Resursele de muncă
4. Legislația referitoare la activitatea antreprenorială
5. Sistemul judiciar
6. Inovațiile, elaborarea și implementarea lor
7. Activitatea funcționarilor de stat antrenați în reglementarea activității de afaceri
8. Relațiile dintre autorități și antreprenori
9. Atractivitatea de investire în afacerile moldovenești
10. Riscuri posibile [2, p.51].

Majoritatea factorilor selectați sunt deosebit de complicați, cuprinzători, de aceea în procesul analizei preventive ei au fost divizați în subfactori. Pentru simplificarea cuantificării factorilor și subfactorilor au fost utilizați indicatorii. Spre exemplu, pentru evaluarea factorului „Legile și actele normative care reglementează activitatea de afaceri” au fost utilizați indicatori, precum: (i) calitatea legilor care reglementează activitatea de afaceri; (ii) conformitatea actelor normative, aprobate de ministere și departamente, cu legile adoptate; (iii) stabilitatea legislației; (iv) accesul antreprenorilor la legislație.

Cei mai complicați factori agregați au fost concretizați inițial prin intermediul subfactorilor, apoi – cu ajutorul indicatorilor. Spre exemplu, factorul agregat, referitor la influențele regulatorii ale statului asupra afacerilor, a fost evaluat prin intermediul următorilor subfactori:

- Reglementarea principalelor etape ale dezvoltării afacerilor (înregistrarea și lichidarea întreprinderilor, impozitarea, inspecțiile și controalele, evidența și raportarea);
- Obținerea diferitelor licențe și certificate pentru desfășurarea afacerilor (licențierea, autorizarea, certificarea, reglementarea activității de export și de import);
- Obținerea diferitelor permisiuni în scopuri speciale, cu caracter unitar sau cu recurențe rare (în domeniul construcțiilor, conectarea la rețelele electrice, certificarea utilajului/echipamentelor, înregistrarea patrimoniului).

Totodată, evaluând *sistemul de impozitare a afacerilor*, antreprenorilor li s-a propus să se concentreze asupra: numărului de impozite și taxe obligatorii; sumei impozitelor și taxelor achitate; ponderii lor în vânzări; previzibilității modificărilor sistemului fiscal. La evaluarea *inspecțiilor și controalelor de stat* ca indicatori au fost propuși: numărul de inspecții și controale în decursul anului; durata procedurii de efectuare a inspecțiilor și controalelor; cheltuielile financiare ce țin de inspecții și controale; legitimitatea efectuării controalelor.

În varianta finală, chestionarul elaborat pentru antreprenori cuprinde următoarele capitole:

- Evaluarea tendințelor de schimbare a principalilor factori care caracterizează mediul de afaceri în ultimii 2 ani;
- Evaluarea generală a schimbării mediului de afaceri în ultimii 2 ani și prognoza pentru următorii 2 ani;
- Evaluarea schimbării principalilor indicatori ai activității întreprinderilor în ultimii 2 ani și așteptările pentru următorii 2 ani;
- Caracteristica întreprinderii și a respondentului.

Pentru toți respondenții s-a păstrat posibilitatea de a propune pentru evaluarea MA factori suplimentari, care nu au fost incluși în chestionar, sau, dimpotrivă, de a exclude unii factori din lista celor propuși.

Calcularea și interpretarea principalilor indicatori

Un impact semnificativ asupra rezultatului evaluării mediului de afaceri exercită indicatorii selectați. La prelucrarea chestionarelor au fost utilizați atât indicatorii economici tradiționali, cât și alți indicatori, utilizați în prezent în străinătate, în special indicii de difuzie. Astfel, prelucrarea cantitativă a datelor chestionării s-a efectuat prin utilizarea a două categorii de indicatori:

1. Valorile medii ale indicilor din eșantion

Se prevede utilizarea indicilor cunoscuți – ponderea (%), precum și indicii medii statistici – moda, minima și maxima. *Ponderile se determină pe fiecare indicator, subfactor, factor și MA în ansamblu* (prin unirea răspunsurilor și crearea mai multor variabile). La calcularea indicilor integrali a fost utilizată presupunerea, precum că valoarea/importanța („greutatea”) tuturor factorilor, subfactorilor, indicatorilor este egală.

2. Indicele de percepție a MA (interpretarea/percepția optimistă a mediului de afaceri)

Indicele de percepție a MA (I_{ma}) este utilizat pentru analiza climatului de afaceri, acesta fiind un indice relativ nou pentru Republica Moldova. Ca și alți indici de difuziune, acesta reflectă modul în care antreprenorii interpretează/percep schimbările care au avut loc: în principal ca fiind negative sau pozitive. Analiza interpretării/percepției mediului de afaceri de către antreprenori este foarte importantă, deoarece permite a evalua spiritul de afaceri. Există presupunerea că evaluările pozitive duc la acțiuni pozitive, iar în consecință – la rezultate pozitive; de aceea, asemenea indici în străinătate sunt utilizați nu doar în scopuri analitice, ci și în scopuri de prognoză.

Indicele de percepție a MA se calculează după formula:

$$I_{ma} = \frac{I_{ma\_plus}}{I_{ma\_plus} + I_{ma\_minus}} \times 100\%,$$

unde:

I_{ma} – indicele de percepție a MA,

I_{ma_plus} – ponderea antreprenorilor care au indicat asupra îmbunătățirii mediului de afaceri;

I_{ma_minus} – ponderea antreprenorilor care au indicat asupra înrăutățirii mediului de afaceri.

În special, I_{ma} arată care este ponderea antreprenorilor care indică asupra îmbunătățirii MA, în raport cu toți respondenții care au indicat asupra existenței schimbărilor. Din calcule au fost excluse răspunsurile, în care s-a indicat asupra lipsei schimbărilor. Indicii de difuziune teoretic se pot schimba de la 0% (minim) până la 100% (maxim). Valorile critice ale indicelui sunt următoarele:

=100%, dacă absolut toți respondenții indică asupra schimbării pozitive a factorilor MA.

De la 50+ până la 100%, predomină evaluările pozitive referitoare la schimbarea MA. La valoarea indicelui mai mare de 85%, rezultatul este considerat ca fiind suficient de pozitiv.

50% – numărul de evaluări pozitive este egal cu numărul celor negative.

De la 0 până la 50%, predomină evaluările negative referitoare la schimbarea MA. La valoarea indicelui de până la 15%, rezultatul se consideră a fi extrem de negativ.

=0%, dacă absolut toți respondenții au indicat asupra schimbării negative a factorilor MA.

Indicii de percepție a MA se calculează pe fiecare indicator, apoi se generalizează. În rezultat obținem indici integrali, care caracterizează schimbarea MA pe toți subfactorii și factorii.

Antreprenorilor li s-a propus să evalueze schimbarea MA cu utilizarea a 4 variante de răspuns: «Îmbunătățire»; «Fără schimbări»; «Înrăutățire»; «Nu știu». În procesul calculării ponderea răspunsurilor „Nu știu” nu a fost luată în considerare. De asemenea, s-a utilizat presupunerea că valoarea tuturor factorilor este aceeași.

Evaluarea generală a schimbării MA

În anul 2013 a fost realizată chestionarea antreprenorilor, de a cărei organizare s-a ocupat Ministerul Economiei, în special Direcția politici de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii și profesii liberale, prin intermediul OAP raionale, precum și Asociația națională de afaceri ICAWB prin intermediul partenerilor ei regionali. Chestionarea a cuprins 304 antreprenori din majoritatea raioanelor țării.

În opinia majorității relative a antreprenorilor, în ultimii doi ani (2011-2013) mediul de afaceri s-a înrăutățit. Indicele de percepție a mediului de afaceri a constituit 27%. Adică, dintre toți respondenții, care au indicat asupra schimbării MA, doar puțin peste ¼ (27%) au indicat existența schimbărilor pozitive. Caracteristica detaliată a răspunsurilor antreprenorilor (fără evidența răspunsurilor „Nu știu”) este următoarea: asupra tendinței negative de schimbare a mediului de afaceri au indicat 46,9% din antreprenori, asupra îmbunătățirii situației – 17,7%; nu au sesizat nicio schimbare a mediului de afaceri 35,4% din totalul de respondenți (Tab.1).

Tabelul 1

Opinia antreprenorilor referitoare la schimbarea mediului de afaceri, %*

Anii	Tendința schimbării mediului de afaceri,% *			Indicele de percepție a mediului de afaceri,%*
	Îmbunătățire	Înrăutățire	Fără schimbări	
2011-2013	17,7	46,9	35,4	27
2009-2011	20,4	32,0	47,6	39

* % antreprenori care au evaluat schimbarea MA

Sursa: elaborat de autori în baza rezultatelor chestionării antreprenorilor [2, p.59].

Acești indicatori (referitori la anii 2011-2013) relevă o evaluare mai negativă a schimbării MA în comparație cu perioada 2009-2011, când valoarea indicelui de percepție a constituit 39%. Adică, în ultimii doi ani indicele menționat s-a micșorat cu 12 p.p. față de perioada similară precedentă. Totodată, neesențial, dar s-a redus ponderea antreprenorilor care au indicat asupra îmbunătățirii MA (de la 20,4 la 17,7%) și a crescut semnificativ ponderea respondenților care au indicat asupra înrăutățirii situației (de la 32,0 la 46,9%).

Tendințele schimbării MA, bazate pe schimbarea principalilor factori

Conform chestionarului, antreprenorii au avut posibilitatea să evalueze *schimbarea principalilor factori care determină mediul de afaceri în Republica Moldova*.

Evaluarea cea mai pozitivă a schimbării MA se referă la dezvoltarea infrastructurii ($I_{ma}=61\%$); cea mai negativă se referă la sistemul judiciar și la riscurile externe ale întreprinderii ($I_{ma}=4\%$). Din cei 10 factori agregați, care determină tendințele MA conform chestionarului (Tab.2):

- pe 1 factor o pondere relativ mare din antreprenori au indicat asupra îmbunătățirii MA;
- pe 6 factori, în opinia unei ponderi relativ mari a antreprenorilor, climatul de afaceri s-a înrăutățit;
- pe 3 factori o pondere relativ mare din antreprenori schimbări nu s-au înregistrat.

Îmbunătățirea situației s-a înregistrat doar referitor la factorul „Infrastructura. Accesul la resurse”. Indicele pozitiv de percepție a MA la acest indicator este cel mai înalt și a constituit 61%. Acesta este unicul factor, la care indicele de percepție a MA este mai mare de 50%.

Tendința de înrăutățire a situației, în opinia unei ponderi relativ mari din antreprenori, s-a înregistrat referitor la astfel de factori, precum: expunerea afacerii la riscuri externe pentru întreprindere; sistemul judiciar; legislația care reglementează activitatea antreprenorială; atractivitatea investițională a afacerilor autohtone; activitatea funcționarilor de stat; existența resurselor de muncă necesare. Cel mai negativ impact asupra MA l-au avut riscurile posibile externe pentru întreprindere și sistemul judiciar (la ambii factori I_{ma} a constituit doar 4%). Schimbarea principalilor factori ai climatului de afaceri în ordinea reducerii indicelui de percepție a MA este prezentată în Tabelul 2.

Tabelul 2

Schimbarea principalilor factori ai mediului de afaceri în anii 2011-2013, %*

Indicatorii	Indicele de percepție a MA, % *	Schimbarea situației în a.2013 în comparație cu a.2011, %*		
		Îmbunătățire	Fără schimbări	Înrăutățire
1. Dezvoltarea infrastructurii. Accesul la resurse	61	39,6	34,7	25,7
2. Relațiile dintre autorități și antreprenori (inclusiv PPP)	36	21,2	41,4	37,4
3. Elaborarea și implementarea inovațiilor	34	19,4	42,5	38,2
4. Resursele umane	29	17,8	38,1	44,1
5. Activitatea funcționarilor de stat antrenați în reglementarea activității de afaceri	29	19,2	34,6	46,2
6. Reglementarea activității antreprenoriale (inclusiv toate etapele principale ale afacerii și toate tipurile de autorizații)	25	13,1	47,9	39,0
7. Atractivitatea de investire în afacerile moldovenești	22	15,2	32,3	52,5
8. Legile și actele normative care reglementează activitatea de afaceri	19	12,2	35,2	52,7
9. Sistemul judiciar	4	2,9	24,8	72,3
10. Riscuri posibile	4	3,5	16,8	79,7

* % antreprenori care au evaluat schimbarea MA

Sursa: elaborat de autori în baza rezultatelor chestionării antreprenorilor [2, p.60].

Principalele tendințe ale schimbării mediului de afaceri sunt prezentate în figura ce urmează.

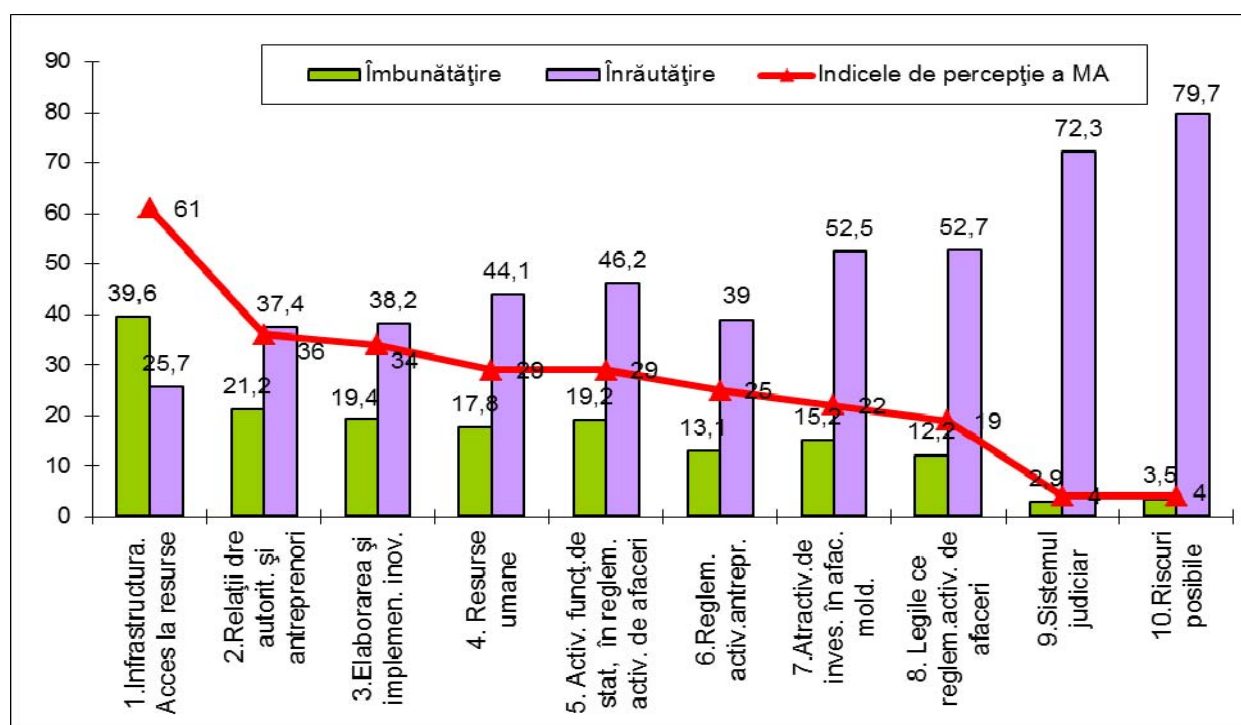

Fig.1. Principalele tendințe ale schimbării mediului de afaceri în anii 2011-2013, %

Sursa: elaborată de autori în baza rezultatelor chestionării antreprenorilor [2, p.61].

Utilizarea rezultatelor evaluării MA va permite, în primul rând, de a îmbunătăți mult mai argumentat și mai rațional/orientat politica de stat de dezvoltare a antreprenoriatului. Materialul este destinat, în primul rând, Ministerului Economiei al Republicii Moldova, care este responsabil de elaborarea politicii de dezvoltare a mediului de afaceri în țară. Concluziile și recomandările pot fi utilizate la argumentarea și pregătirea strategiilor și programelor de stat/regionale, orientate spre dezvoltarea mediului de afaceri, precum și la întocmirea planurilor de activitate ale OAP. Mecanismul propus poate fi utilizat nu doar la nivel național, dar și la nivel regional de administrare. Acesta, de asemenea, poate fi aplicat pentru caracterizarea climatului de afaceri al unor sectoare sau grupe de întreprinderi. Realizarea evaluării MA prin prezenta metodă poate avea un impact pozitiv asupra activității/perforanțelor funcționarilor de stat, deoarece ei vor trebui să planifice și să implementeze măsuri de dezvoltare a mediului de afaceri, importante pentru întreprinderi. În caz contrar, evaluarea MA din partea antreprenorilor va continua să fie negativă.

În același timp, rezultatele evaluării MA prezintă interes și pentru comunitatea de afaceri, care le poate utiliza pentru realizarea dialogului cu autoritățile, pentru protecția și promovarea intereselor antreprenorilor. În cele din urmă, situația MA este una din bazele/motivele pentru adoptarea deciziilor investitorilor străini de a-și investi capitalul într-o anumită regiune.

Bibliografie:

1. INSTITUTUL DE ECONOMIE, FINANȚE ȘI STATISTICĂ al AȘM și ME al RM (IEFS). *Perfecționarea sistemului reglementării de stat a businessului: analiza și estimarea mediului de afaceri și climatului investițional* / Raport asupra lucrării de cercetări științifice (Proiect de cercetare aplicată № 08.817.08.011A, etapa a. 2009), conducător de proiect – Elena ACULAI. Chișinău: IEFS, 2009. 132 p.
2. INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE al AȘM și ME al RM (INCE). *Perfecționarea politicii de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii și consolidarea parteneriatului între business și organele administrației publice* / Raport asupra lucrării de cercetări științifice (Proiect de cercetare aplicată AȘM № 11.817.08.29A, etapa a. 2013), director de proiect – Elena ACULAI. Chișinău: INCE, 2013. 201 p.

Prezentat la 12.03.2014